

UDK 314

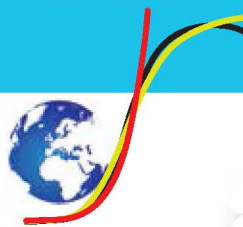
ISSN 1820 - 4244
eISSN 2560 - 5011

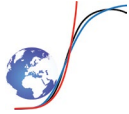
Demografija

Godina **XIV**
Volume

Beograd
Belgrade **2017**

IZDAVAČ

Univerzitet u Beogradu - Geografski fakultet

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Aleksandar KNEŽEVIĆ, Odsek za demografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

ČLANOVI UREDNIŠTVA

Marija ANTIĆ, Odsek za geografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Biljana APOSTOLOVSKA TOŠEVSKA, Institut za geografija, Prirodno-matematički fakultet,
Univerzitet Sv. Kiril i Metodij, Skopje

Daniela ARSENOVIĆ, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Prirodno-matematički fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu

Florian BIEBER, Zentrum für Südosteuropastudien, Karl-Franzens Universität, Graz

Ivan ČIPIN, Katedra za demografiju, Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Dragica GATARIĆ, Odsek za geografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Vera GLIGORIJEVIĆ, Odsek za demografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Klára HULIKOVA TESARKOVA, Katedra demografie a geodemografie, Přírodovědecká fakulta,
Univerzita Karlova, Praha

Damir JOSIPOVIĆ, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana

Sanja KLEMPIĆ BOGADI, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

Vladimir NIKITOVIĆ, Centar za demografska istraživanja, Institut društvenih nauka, Beograd

Mateja SEDMAK, Inštitut za družboslovne študije, Znanstveno raziskovalno središče Koper

Danica ŠANTIĆ, Odsek za geografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dragan UMEK, Dipartimento di Studi Umanistici, Università degli studi di Trieste

IZDAVAČKI SAVET

Mirjana BOBIĆ, Odeljenje za sociologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Mirjana DEVEDIĆ, Odsek za demografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Mirko GRČIĆ, Odsek za geografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Goran PENEV, Centar za demografska istraživanja, Institut društvenih nauka, Beograd

Gordana VOJKOVIĆ, Odsek za demografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

TEHNIČKI UREDNIK

Branko PROTIĆ, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Štampa:

Grafika Galeb d.o.o., Niš

Adresa:

Demografija

Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet

Studentski trg III/3, 11000 Bograd,

Republika Srbija

Tiraž:

200

Kontakt:

Tel: +381 (0)11 2637421

e-pošta: demography.editor@gef.bg.ac.rs

demography.editor@gmail.com

URL: <http://demografija.gef.bg.ac.rs/>

Demografija izlazi jednom godišnje. Mišljenja autora ne odražavaju nužno gledište uredništva.

Objavljeni prilozi se indeksiraju u sledećim bazama:

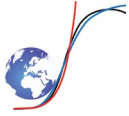
– CEEOL (Central and Eastern European Online Library, Frankfurt am Main)

– SCIndeks (Srpski citatni indeks)

Izdavanje časopisa *Demografija* finansijski podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Prilozi objavljeni u časopisu mogu se koristiti samo pod uslovima licence *Creative Commons Autorstvo – Nekomercijalno – Bez Prerade 4.0. međunarodna* (CC BY-NC-ND 4.0)

PUBLISHER

University of Belgrade - Faculty of Geography

EDITOR-IN-CHIEF

Aleksandar KNEŽEVIĆ, Department of Demography, Faculty of Geography, University of Belgrade

EDITORIAL BOARD

Marija ANTIĆ, Department of Geography, Faculty of Geography, University of Belgrade
Biljana APOSTOLOVSKA TOŠEVSKA, Institute of Geography, Faculty of Natural Sciences and Mathematics,
St. Cyril and Methodius University, Skopje

Daniela ARSENOVIĆ, Department of Geography, Tourism and Hotel Management,
University of Novi Sad

Florian BIEBER, Centre for Southeast European Studies, University of Graz
Ivan ČIPIN, Department of Demography, Faculty of Economics & Business, University of Zagreb

Dragica GATARIĆ, Department of Geography, Faculty of Geography, University of Belgrade
Vera GLIGORIJEVIĆ, Department of Demography, Faculty of Geography, University of Belgrade
Klára HULIKOVA TESARKOVA, Department of Demography and Geodemography, Faculty of Science,
Charles University, Prague

Damir JOSIPOVIĆ, The Institute for Ethnic Studies, Ljubljana

Sanja KLEMPIĆ BOGADI, Institute for Migration and Ethnic Studies, Zagreb
Vladimir NIKITOVIĆ, Demographic Research Centre, Institute of Social Sciences, Belgrade

Mateja SEDMAK, Institute for Social Studies, Science and Research Centre, Koper
Danica ŠANTIĆ, Department of Geography, Faculty of Geography, University of Belgrade
Dragan UMEK, Department of Humanities, University of Trieste

ADVISORY BOARD

Mirjana BOBIĆ, Department of Sociology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade
Mirjana DEVEDŽIĆ, Department of Demography, Faculty of Geography, University of Belgrade
Mirko GRČIĆ, Department of Geography, Faculty of Geography, University of Belgrade
Goran PENEV, Demographic Research Centre, Institute of Social Sciences, Belgrade
Gordana VOJKOVIĆ, Department of Demography, Faculty of Geography, University of Belgrade

LAYOUT AND DESIGN

Branko PROTIĆ, Faculty of Geography, University of Belgrade

Printed by:

Grafika Galeb d.o.o., Niš

Address:

Demografija
University of Belgrade – Faculty of Geography
Studentski trg III/3, 11000 Belgrade,
Republic of Serbia

Circulation:

200

Contact info:

Tel: +381 (0)11 2637421
e-mail: demography.editor@gef.bg.ac.rs
demography.editor@gmail.com
URL: <http://demografija.gef.bg.ac.rs/>

Demografija is issued annually. The opinions of the authors do not necessarily reflect the viewpoint of the Editorial Board.

The journal is indexed in:

- CEEOL (Central and Eastern European Online Library, Frankfurt am Main)
- SCIndeks (Serbian Citation Index)

The Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia provides financial support for the printing of the journal.

The articles are licensed under a *Creative Commons Attribution - Non Commercial - No Derivatives 4.0 International* (CC BY-NC-ND 4.0).

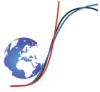

SADRŽAJ

- 9 **Reč urednika**
- ČLANCI**
- 13 *Goran PENEV, Biljana STANKOVIĆ*
Samoubistva u Srbiji: najzastupljeniji načini izvršenja
- 47 *Radmila VELJOVIĆ*
Odlaganje rađanja - referentni okvir motivacionog sistema
- 65 *Olivera NEGOVANOVIĆ*
Zastupljenost i osnovne karakteristike vanbračnih zajednica u Srbiji i Evropskoj uniji
- 83 *Antonietta PAGANO*
Nova međunarodna dinamika u geografiji ljudskog kapitala
- 93 *Giuseppe TERRANOVA*
Geografski raspored prijema izbeglica u Italiji i “Lampeduza severoistoka” - studija sučaja
- 107 *Ivana ĐORĐEVIĆ, Ljijana ŽIVKOVIĆ*
Zastupljenost migracione problematike u udžbenicima geografije za osnovnu i srednju školu
- OSVRTI I KOMENTARI**
- 119 *Jelena STOJILKOVIĆ GNJATOVIĆ*
Bilateralna saradnja katedre za demografiju Geografskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2016-2017.
- PRIKAZI**
- 125 *Aljoša BUDOVIĆ*
Ruralni prostor opštine Knjaževac: antropogeografske osnove razvoja
- DODACI**
- 128 **Beleške o autorima**
- 133 **Politika časopisa**

CONTENTS

9	Editorial
	ARTICLES
13	<i>Goran PENEV, Biljana STANKOVIĆ</i> Suicide in Serbia: Most Common Methods
47	<i>Radmila VELJOVIĆ</i> Postponement of Childbearing – Motivational Frame of Reference
65	<i>Olivera NEGOVANOVIĆ</i> Prevalence and the Basic Characteristics of Cohabiting Couples in Serbia and European Union
83	<i>Antonietta PAGANO</i> New International Dynamics in the Geography of Human Capital
93	<i>Giuseppe TERRANOVA</i> The Geography of the Italian Refugee Reception and “Lampedusa of the North-East” Case Study
107	<i>Ivana ĐORĐEVIĆ, Ljijana ŽIVKOVIĆ</i> Representation of migration issues in geography textbooks for primary and secondary schools
	NOTES AND COMMENTS
119	<i>Jelena STOJILKOVIĆ GNJATOVIĆ</i> The Bilateral Cooperation Between the Department of Demography, University of Belgrade-Faculty of Geography and the Faculty of Economics and Business-University of Zagreb, 2016-2017.
	BOOK REVIEWS
125	<i>Aljoša BUDOVIĆ</i> Knjaževac Municipality Rural Area: Anthropogeographical Basis of Development
	ADDITIONAL INFORMATION
128	Notes on the Authors
141	Journal Policy

Originalni naučni rad

Primljen: 15.11.2017.
Prihvaćen: 29.12.2017.

UDK: 314.5.06(497.11)(4-672 EU)

ZASTUPLJENOST I OSNOVNE KARAKTERISTIKE VANBRAČNIH ZAJEDNICA U SRBIJI I EVROPSKOJ UNIJI

Olivera NEGOVANOVIĆ

Svetozara Markovića 6, 11550 Lazarevac, Republika Srbija, e-mail: olivera.negovanovic@gmail.com

Sažetak: Rad govori o pojavi vanbračnih zajednica, sve popularnijem obliku partnerstva savremenog društva, koji kroz proces tranzicije bračnosti postaje prisutan i u stanovništvu Srbije. Rezultati popisa stanovništva i domaćinstava 2011. godine su omogućili istraživanje neformalnih partnerskih unija i njihovih karakteristika Republici Srbiji putem analize bračne strukture stanovništva. Nedostatak statističkih podataka o vanbračnim zajednicama u ranijim popisima sprečava praćenje njihove dinamike u dužim vremenskim serijama. Rad sublimira i promene u modernom društvu koje su prethodile novim oblicima neformalnog partnerstva. Shodno ranijoj pojavi modernih vanbračnih zajednica u Evropskoj Uniji i njihovoj ekspanziji u zapadnim, a naročito skandinavskim zemljama, komparacija različitih kohabitacijskih iskustava Srbije i evropskih zemalja predstavlja poseban deo rada.

Ključne reči: vanbračne zajednice, brak, bračna struktura, Srbija, Evropska unija.

Abstract: Cohabiting couple, the increasingly popular form of partnership in modern society, becomes present in the Serbian population through the process of transition of marriage. The results of the population and household census in 2011 enabled the research of informal partner unions in our country through the analysis of the marital structure of the population. The lack of statistical data on cohabitation in the previous censuses prevents monitoring of their dynamics over long time series. The paper also sublimates the changes in modern society that preceded the new forms of informal partnership. Due to the earlier appearance of modern cohabiting couple in the European Union and their expansion in Western, and especially in the Scandinavian countries, the comparison of different cohabitation experiences of Serbia and European countries is a special part of this paper.

Keywords: cohabiting couple, marriage, marital structure, Serbia, European Union.

UVOD

Demografska tranzicija kao kompleksan proces prelaza sa visokih na niske stope rađanja i umiranja uticala je na promene reproduktivnih normi stanovništva i modela bračnosti, kao i učestaliju pojavu vanbračnih zajednica¹. Vanbračne zajednice se u literaturi nazivaju i kohabitacijama, a definišu se kao unija života dve osobe suprotnog pola, koje nisu u formalnom, pravno-sankcionisanom braku. Na bazi niza demografskih podataka, anketa i drugih istraživanja, može se zaključiti da su najzastupljenije kod mladih, u predbračnoj formi koja se najčešće završi brakom, u obliku trajne zajednice ili alternative života u paru (Bobić, 2003).

Porodični zakon Republike Srbije reguliše vanbračnu zajednicu kao trajniju zajednicu života žene i muškarca, između kojih nema bračnih smetnji, a koja se formira započinjanjem zajedničkog života. Po pitanju imovinskih odnosa i izdržavanja važe iste odrednice kao kod braka, a najvažnija razlika između braka i vanbračne zajednice je nepostojanje zakonskog nasleđivanja između vanbračnih partnera.

Cilj istraživanja je da se sagledavanjem bračne strukture stanovništva Srbije iz popisa 2011. godine predstave vanbračne zajednice i njihova suštinska obeležja, s obzirom da su prvi put statistički registrovane u jednom popisu. Kako su vanbračne zajednice proizvod promena nastalih u savremenom društvu i ispoljavaju se u više oblika, akcenat je stavljen na odlike modernog društva koje objašnjavaju njihovu popularnost među partnerima.

Komparativna analiza vanbračnih zajednica u evropskim zemljama ukazuje na raznovrsna iskustva, pa su one u pojedinim državama legitiman i opšte prihvaćen način života, a u drugim ređe prisutne, najpre kao predbračne. Uporednim pristupom mozaik vanbračnih unija u Evropi postaje potpun. U završnom delu rada je osvrtno na moguće posledice širenja vanbračnih zajednica, pitanja u kojoj meri su prethodile braku ili bile njegova alternativa, kako su uticale na rađanje i koliko su prihvatljiv aranžman reprodukcije stanovništva.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Vremenski okvir istraživanja predstavlja period od početka širenja vanbračnih zajednica sedamdesetih godina 20. veka, do poslednjeg popisa stanovništva Srbije, 2011. godine.

Prostorni obuhvat čini teritorija Srbije i odabrane zemlje Evrope u kojima se kohabitacije različitih formi pojavljuju zavisno od socio-ekonomskih, religijskih i kulturnih aspekata, kao i opšteg stepena društvenog razvoja.

---

¹ U daljem tekstu za sinonime vanbračnih zajednica koristiće se pojmovi: kohabitacija, neformalno partnerstvo, suživot, neformalna unija.

Pored logičkih operacija, analize, sinteze i generalizacije, u cilju dobijanja što potpunijih saznanjih rezultata o vanbračnim zajednicama, korišćeno je više metoda: statistički, komparativni i demografski.

Popis stanovništva i domaćinstava 2011. godine je uzet za osnovni izvor podataka o suštinskim karakteristikama vanbračnih zajednica u Srbiji, a statistička baza OECD -a omogućila je praćenje njihovih parametara u odabranim zemljama Evropske Unije.

Kvalitativna analiza u radu se zasniva i na već objavljenim rezultatima empirijskih istraživanja publikovanih u domaćoj i stranoj literaturi.

TIPOVI I DRUŠTVENI OKVIR DISPERZIJE VANBRAČNIH ZAJEDNICA

Sedamdesetih godina 20. veka vanbračne zajednice su od relativno retke pojave postale uobičajena praksa u životu odraslih u svetu. "Zlatna era braka" je u razvijenim evropskim zemljama trajala od 1950. do ranih 70-ih, od kada stope nupcijaliteta opadaju, prosečna starost pri sklapanju braka raste, dok se istovremeno stabilnost bračnih odnosa narušava implicirajući porast divorcijaliteta i udela brakova višeg reda. Vanbračne zajednice različitih tipova i starosnih modela (predbračnih, alternativnih braku, postbračnih) su sve prisutnije, a uzlazni trend beleže i vanbračna rađanja. Danas mnogo parova praktikuje zajednički život pre braka, a jedna četvrtina rođene dece će provesti deo odrastanja u vanbračnoj zajednici (Musick, 2007).

Tokom poslednje četiri decenije, analiza i razumevanje promena u demografskom ponašanju (i bračnoj strukturi) se baziraju na postulatima teorije druge demografske tranzicije. Koncept je stekao široku primenu, a prioriteti su: ispitivanje korelacije između promena vrednosnog sistema na jednoj, i promena bračne i porodične strukture i fertiliteta na drugoj strani (Stanković & Penev, 2010). Radikalne promene u normativnom sistemu, individualizam, marginalizacija kolektivnih interesa, narušavanje bračne unije, su samo neke od međusobno uslovljenih instanci na kojima se zasniva ova savremena etapa demografskog razvitka. Van de Kaa (2002) polazi od procesa modernizacije, sinonima kompleksnih promena celokupnog društva (ekonomije, politike, javnog i svakodnevnog života pojedinca), oslobađanja od tradicije, porasta životnih opcija pojedinca, međusobne kompetencije i borbe za socijalni položaj. Promene u ponašanju se objašnjavaju dejstvom preobražaja strukturnih uslova društva i ekonomskom krizom, kada novo ponašanje može da predstavlja reakciju na nepovoljne životne uslove, a ne posledicu novih izbora i ličnih prioriteta (Stanković & Penev, 2010). Jačanjem sekularizma, privrede, urabanizacije, obrazovanja, ekonomske aktivnosti žena, individualizma, želje za profesionalnim napretkom i ličnih aspiracija, težište se postepeno pomera sa porodice na partnerstvo.

Individualizam i ostvarenje ličnih aspiracija, važni činioci disperzije vanbračnih zajednica, odvijaju se u uslovima materijalne sigurnosti, pa su ove vrednosti prisutnije kod obrazovanih i finansijski bezbednijih kategorija društva. Ipak, u nekim zemljama je porast vanbračnih zajednica prvo zabeležen kod pripadnika nižih društvenih slojeva, usled socio-ekonomskih teškoća, a ne privrženosti alternativnim formama braka. Propast socijalističkog društvenog poretka u svetu je proizvela ekonomsku krizu, nezaposlenost, stambenu neobebeđenost, što je uzrokovalo očuvanje bračnih veza - stuba materijalne sigurnosti, ali i odlaganje braka, rast predbračnih kohabitacija i vanbračnih rađanja. Premisa „teorije druge demografske tranzicije“ da ekonomska sigurnost i napredak donose promene vrednosnih normi, visoko vrednovanje samorealizacije i ličnih dostignuća, ne može se primeniti na postsocijalističke zemlje, jer je njihov standard, nakon izlaska iz faze ekonomske stagnacije i postindustrijske transformacije, suštinski niži od zapadnoevropskih zemalja (Petrović, 2011). Time su, i pored prevazilaženja tradicije, individualne aspiracije vezane za promene demografskog ponašanja manje ekspresivne nego kod evropskih zemalja.

Na primeru Švedske, predvodnice modernizacijskih tokova u Evropi i zemlje sa najvišim stepenom tranzicije partnerskih odnosa, istraživači su zapazili četiri stadijuma razvoja vanbračnih zajednica (Musick, 2007):

- I - Najveći deo stanovništva stupa direktno u brak, a ponašanje manjine koja preferira kohabitacije se smatra devijantnim;
- II - Vanbračne zajednice su dostigle stepen razvoja u kome čine „prostor“ za preispitivanje stabilnosti veze i uvod u brak, najčešće bez dece;
- III - One su društveno prihvaćena alternativa braka i podizanja dece;
- IV - Ne razlikuju se od bračne zajednice, a rađanje i odgajanje dece je ravnopravno.

Stadijumi tranzicije imaju različitu dužinu trajanja, s pravilom da nikada ne dolazi do povratka na prethodni razvojni nivo. Tipologija vanbračnih zajednica se bazira na sledećim parametrima: dužina trajanja, verovatnoća transformacije u brak, stepen u kome predstavlja uvod u brak i verovatnoća rađanja (Petrović, 2011).

Posledica produženja očekivanog trajanja života u savremenom svetu je produženje faze života koja prethodi braku i formiranju porodice, tzv. preparentalne faze. Ona otvara mogućnost za širok spektar partnerskih relacija pre formalnog braka. Napuštanjem roditelja, mladi se odlučuju na samostalan život ili partnerski, izloženi nekvalitetnim uslovima života i poljuljanoj materijalnoj stabilnosti. Osamdesetih godina 20. veka se javlja trend produženog „socijalnog detinjstva“ usled pohađanja viših nivoa obrazovanja, transformacije roditeljskog doma (veći stambeni prostor

za mlade), nižeg fertiliteta i boljeg životnog standarda što je rezultiralo zasebnim stanovanjem članova porodice u zajedničkom domu. Pomenuti fenomeni su uticali na pojavu različitih oblika partnerskih zajednica i razdvajanje seksualnosti od prokreacije, a njihove demografske posledice su: starenje nupcijaliteta, fertiliteta i celokupnog stanovništva, porast samaca i samohranih roditelja (Bobić, 2006).

U zapadnoj i severnoj Evropi egzistiraju dva tipa samaca: prelazni tip (ovakav izbor je samo faza, nakon napuštanja roditelja ili raskida partnerstva, nisu protivnici braka i porodice, ali su deo njihovog odlaganja), i trajne odluke (odbijanje bilo kakvog vezivanja za drugu osobu).

Samohrani roditelji (žene) u savremenom društvu se dele na: žene koje svojom voljom samostalno rađaju i podižu decu, i one koje ovaj status dobija usled razvoda braka.

Najpoznatiji deinstitucionalizovani oblici partnerstva danas su: **LAT** (*live apart together*) - seksualna zajednica partnera (obično iznad 15 godina starosti) koji žive u odvojenim domaćinstvima, kohabitacija tipa *uvod u brak* - prelazi u porodično-bračnu zajednicu rađanjem dece (između 30 i 40 godina starosti žene) i *postrazvodna* (drugi brak se ne sklapa da se ne bi izgubile socijalne beneficije iz prethodnog braka). Parovi u manje rasprostranjenoj vanbračnoj zajednici **DINKS** (*double income no kids*) se trajno odriču roditeljstva, a pripadaju mladim, obrazovanim, materijalno situiranim licima koja ističu uzajamnu bliskost, ali i samostalnost.

Pasquini & Samoggia (2007) su fokus svog interesovanja pomerili na rodnu perspektivu vanbračnog odnosa. Naglašavaju da zaposlenost žena i ekonomska nezavisnost povećava verovatnoću nekonvencionalnih partnerskih zajednica. Zatim, žene koje su iskusile razvod roditelja su opreznije u odluci da zasnuju bračni odnos i sklonije odabiru vanbračne veze. Nesigurnost i strah, podstaknuti roditeljskim bračnim neuspehom, nisu presudni faktori odustajanja od braka, već ih prate nedovoljno izgrađene ili pokidane emotivne i porodične veze. U Švajcarskoj je očekivano da mladi muškarci, stacionirani u urbanim sredinama preferiraju vanbračne zajednice, dok je situacija kod žena složenija. Bez obzira na nivo životnog standarda i liberalnost društva, žene su podložnije društvenom preispitivanju i uobličavanju u određen sistem poželjnih ili očekivanih ponašanja.

VANBRAČNE ZAJEDNICE U SRBIJI PREMA POPISU STANOVNIŠTVA 2011.

Srbija se nakon iscrpljujuće ekonomske krize s kraja 20. veka sporo prepuštala promenama demografskog ponašanja. Brojne prepreke su usporavale napredak, emancipaciju i lične prioritete, dajući prednost

tradicionalno visokoj univerzalnosti braka, retkim razvodima i još ređim vanbračnim zajednicama. U periodu pre popisa stanovništva 2011., za Srbiju postoji vrlo malo pouzdanih podataka o rasprostranjenosti kohabitacija. Anкета na nacionalno reprezentativnom uzorku domaćinstava, koju je krajem 2003. godine sproveo Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, pokazala je da je udeo kohabitacija minimalan, svega 1,4%, od čega predbračnih 0,6% i postbračnih 0,6% (Bobić, 2006). Popis stanovništva 2011. godine, prvi put nudi mogućnost utvrđivanja precizne dinamike kretanja vanbračnih zajednica u Republici Srbiji. Zvanična statistika je, imajući u vidu izmenjen odnos prema braku kao instituciji, prikupila podatke o licima koja žive u neformalnim partnerskim zajednicama. To je omogućilo uvid u detaljniju socijalnu stratifikaciju ovog fenomena kroz osnovna obeležja aktera vanbračnih unija (starost, školska sprema, aktivnost, etnička pripadnost itd.). Pitanje o zakonskom bračnom statusu spada u red tzv. osnovnih obeležja popisa stanovništva² i dobija se putem izjave lica o formalno-pravnom (zakonskom) bračnom statusu.

Tabela 1. Stanovništvo Srbije staro 15 ili više godina u vanbračnoj zajednici, po polu i tipu naselja, 2011.

Pol/Tip naselja	Broj lica koja žive u vanbračnoj zajednici	Udeo u ukupnom stanovništvu starijem od 15 god. (%)
Ukupno gradska i ostala		
Svega	236063	3,8
Muško	117893	4,0
Žensko	118170	3,7
Gradska		
Svega	148268	4,1
Muško	74076	4,3
Žensko	74192	3,9
Ostala		
Svega	87795	3,5
Muško	43817	3,5
Žensko	43978	3,5

Napomena: Podaci se odnose na Republiku Srbiju bez teritorije Kosova i Metohije

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova, 2013, RZS.

² Bračni status stanovništva u popisu 2011. se može posmatrati sa aspekta zakonskog de jure bračnog statusa i de facto bračnog statusa, koji uključuje lica u vanbračnoj zajednici.

Disperzija vanbračnih zajednica u Srbiji je odraz utemeljenih normi o braku kao najpogodnijem ambijentu za podizanje dece. One su stadijum bračnog procesa i najčešće čine uvod u brak, „brak na probu“, a ređe alternativu braka (Penev & Stanković, 2012). Neformalne zajednice u Srbiji prelaze u brak rođenjem deteta ili željom da se dobije potomstvo. Prema rezultatima Popisa stanovništva 2011. godine u vanbračnim zajednicama u Srbiji živi 236.063 lica. Njihovo učešće u ukupnom stanovništvu starijem od 15 godina iznosi 3,8% (Tabela 1.). Procentna zastupljenost muškaraca je nešto veća (4,0%) nego žena (3,7%). U poređenju sa ostalim evropskim zemljama, rasprostanjenost vanbračnih zajednica u Srbiji može se oceniti kao niska.

Udeo lica u vanbračnim zajednicama je veći u gradskim nego u ostalim naseljima i to kod oba pola. Razlike su manje naglašene kod žena nego kod muškaraca. Procentno učešće muškaraca koji žive u vanbračnim zajednicama je u gradskim naseljima veće nego žena, a u ostalim naseljima su udeli muškaraca i žena skoro istovetni.

Tabela 2. Starosno-polna struktura stanovništva Srbije u vanbračnoj zajednici, 2011.

Starost	Broj stanovnika u vanbračnoj zajednici			Udeo u ukupnom stanovništvu starijem od 15 godina (u %)		
	Svega	Muško	Žensko	Svega	Muško	Žensko
Ukupno	236063	117893	118170	3,8	4,0	3,7
15-19	5498	1002	4496	1,4	0,5	2,3
20-24	19534	6671	12863	4,4	3,0	6,0
25-29	34658	15443	19215	7,2	6,3	8,2
30-34	38119	19112	19007	7,7	7,6	7,8
35-39	32544	16843	15701	6,6	6,8	6,4
40-44	26201	14015	12186	5,6	6,0	5,2
45-49	22101	12018	10083	4,6	5,0	4,1
50-54	18926	10598	8328	3,6	4,2	3,1
55-59	15693	9053	6640	2,6	3,1	2,2
60-64	10356	5795	4561	2,0	2,3	1,6
65-69	5092	2857	2235	1,5	1,8	1,2
70-74	3821	2156	1665	1,1	1,4	0,8
75 +	3520	2330	1190	0,6	1,1	0,4

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova, 2013, RZS.

Procentna zastupljenost lica koja žive u vanbračnoj zajednici u ukupnom stanovništvu različita je po starosti (Tabela 2.). Udeo lica iz najmlađe starosne grupe je nizak (1,4%). Najveće je učešće lica koja pripadaju grupi 30 do 34 godina i iznosi 7,7%. S povećavanjem starosti učešće se kontinuirano smanjuje pa u grupi 70 do 74 godina udeo lica koja žive u vanbračnim zajednicama iznosi 1,1%, a u starosti 75 godina ili više tek 0,6%. Uočavaju se i razlike po polu. Procenat lica koja žive u vanbračnim zajednicama u ukupnom stanovništvu u mlađim starosnim grupama veći je kod žena, u najmlađoj četiri i po puta, a u grupi 20 do 24 godine duplo veći. Najveće učešće kod žena je u grupi 25 do 29 godina i sa povećanjem starosti ono kontinuirano opada. U starosnoj grupi 30 do 34 godine, u kojoj je udeo kod muškaraca najveći, polne razlike skoro iščezavaju. U grupi 35 do 39 godina i u svim narednim, udeo kod muškaraca je stalno veći, najviše za polovinu vrednosti udela kod žena, osim u najstarijoj grupi 75 godina i više, gde je razlika skoro trostruka.

Prema rezultatima popisa stanovništva 2011. godine obrazovna struktura stanovništva u vanbračnim zajednicama ne pokazuje veća odstupanja u odnosu na stanovništvo u formalnim bračnim zajednicama. Najveća odstupanja se beleže kod stanovništva sa osnovnim i visokim obrazovanjem, gde su uočljivi nešto niži udeli ovih kontingenata kod stanovništva u vanbračnim zajednicama (Tabela 3.).

Tabela 3. Stanovništvo Srbije staro 15 i više godina koje živi u bračnoj ili vanbračnoj zajednici prema najvišoj završenoj školi, 2011.

	Ukupno	Osnovno ili manje	Srednje obrazovanje	Više ili visoko obrazovanje	Nepoznato
Ukupno u zajednici	3537476	1.099.714	1811779	614812	11.171
Bračnoj	3301413	1017467	1693346	580417	10.183
%	100	30,8	51,3	17,6	0,3
Vanbračnoj	236063	82247	118433	34395	988
%	100	34,8	50,2	14,6	0,4

Izvor: Proračun na osnovu rezultata Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova, 2013, RZS.

Dinamika obrazovne strukture stanovništva Srbije koje živi u vanbračnim zajednicama ne potvrđuje pretpostavku da je izbor neformalnog partnerstva odraz procesa modernizacije bračnih odnosa. Statistički podaci pokazuju suprotne tendencije, pa u kohabitacijama u nešto većoj meri žive lica nižeg obrazovanja i socijalnog statusa, u odnosu na obrazovanija lica povoljnijeg društvenog statusa.

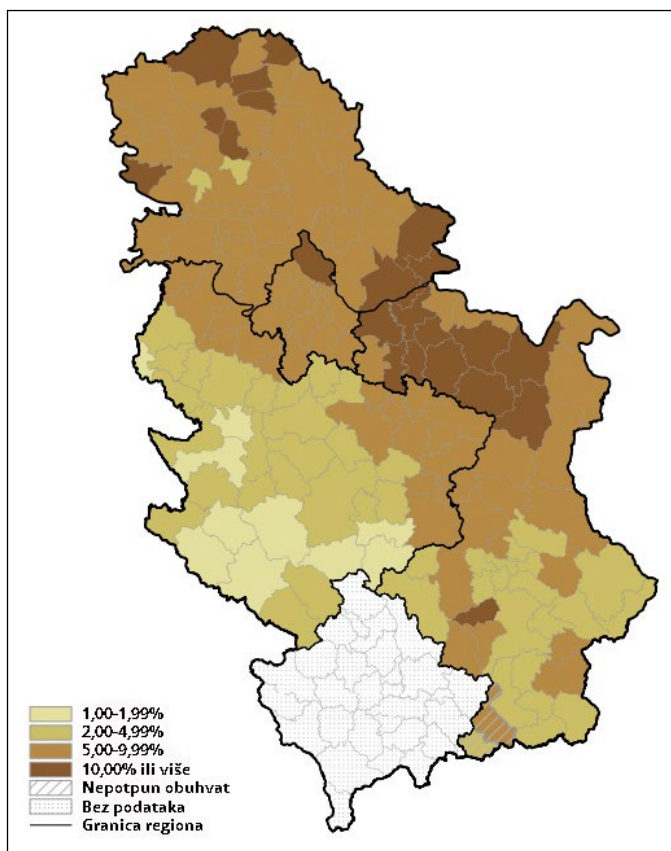
Tabela 4. Rang stanovništva Srbije starog 15 i više godina u vanbračnim zajednicama prema nacionalnoj pripadnosti, 2011.

Nacionalna pripadnost	Broj lica u vanbračnoj zajednici	Udeo u ukupnom broju pripadnika date nacionalnosti
Romi	24597	24,6
Rumuni	1667	6,5
Neizjašnjeni i neopredeljeni	7497	5,7
Albanci	266	5,5
Vlasi	1724	5,4
Regionalna pripadnost	1431	5,3
Jugosloveni	1135	5,1
Mađari	11387	5,1
Nepoznato	2665	4,5
Crnogorci	1461	4,2
Ostali	3233	4,0
Makedonci	771	3,6
Srbi	172573	3,3
Hrvati	1735	3,2
Slovaci	953	2,1
Bošnjaci	1927	1,8
Ukupno	236063	3,8

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova, 2013, RZS.

Posmatrano prema nacionalnom sastavu stanovništva Srbije, Romi imaju najveći udeo lica koja žive u vanbračnim zajednicama, zahvaljujući pre svega tradiciji običajnih brakova (Tabela 4.). Četvrtina (24,6%) od ukupnog stanovništva Roma živi u vanbračnim zajednicama. Od ostalih nacionalnosti u vanbračnim zajednicama živi: 5,7% neopredeljenih i neizjašnjenih lica, Rumuna 6,5%, Vlaha 5,4, Jugoslovena i Mađara 5,1%, zatim 1,8% pripadnika bošnjačke i 2,1% slovačke pripadnosti. Ove razlike potiču od raznovrsnih demografskih, socioekonomskih i kulturnih odlika pripadnika pojedinih nacionalnosti (Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji), a posebnu pažnju i dodatni oprez istraživača pri donošenju zaključaka bi mogli privući udeli stanovništva u vanbračnim zajednicama iz kontingenta flotantnih etničkih grupa, kao i lica koja se nisu nacionalno bliže deklarirala (Knežević, 2017).

Prostorni razmeštaj vanbračnih zajednica u Srbiji oslikava najveću koncentraciju u istočnom delu zemlje, zatim u centralnim delovima i Vojvodini, dok ostatak Srbije karakterišu neznatni udeli.

*Slika 1. Opštine u Republici Srbiji
sa najvećim i najmanjim udelom vanbračnih zajednica
(Izvor: Republički zavod za statistiku, 2013.)*

Na nivou opština udeli su veoma različiti i kreću se u širokom rasponu od 1,1% u Sjenici i Novoj Varoši, do 16,1% u Kostolcu i 12,7% u Majdanpeku. Činjenica da su vanbračne zajednice u nekim opštinama Srbije česta pojava, dok su za druge nepoznanica ili prisutne u naznakama, objašnjava se socioekonomskim, demografskim, kulturnim i drugim razlikama. Obrazovna struktura, nacionalni sastav, nivo urbanizacije, društveno-ekonomski položaj žena, kulturni obrasci fertilnog ponašanja, privredni razvoj su samo neki od faktora opštinskih razlika u rasprostranjenosti vanbračnih zajednica kod nas. Istražujući pomenuta svojstva opština u Srbiji, mogu se predvideti neki od uzroka date raspodele. Visok udeo lica u vanbračnim zajednicama u opštini Kostolac je delom rezultat visokog udela

romske populacije za koju je, kako je već pomenuto, ovaj oblik partnerstva svojstven. Udeli lica u vanbračnim zajednicama iznad republičkog proseka su takođe prisutni i u opštinama Kovin, Bela Crkva i Srbobran.

Prisustvo vanbračnih zajednica u opštini Majdanpek se može delimično tumačiti njihovim tradicionalnim osobinama, ali i činjenicom da je ova opština nekada bila industrijski razvijena, pa je migrantsko stanovništvo iz drugih delova bivše države tada sklapalo neformalne zajednice sa autohtonim. Na višu koncentraciju vanbračnih zajednica u Majdanpeku i drugim delovima Istočne Srbije uticaj ima i prisustvo Vlaha, etničke zajednice sklone neformalnim partnerstvima (Knežević, 2013).

Opštine sa minimalnim udelima stanovništva van braka smeštene su i na jugozapadu zemlje, shodno negovanju tradicije, univerzalnosti braka, nepovoljnom položaju žena i izraženom uticaju religijskih i kulturnih normi na bračni model ponašanja.

Kohabitacije u Srbiji su još uvek van domašaja postmaterijalističkih vrednosti na njihovu disperziju, dok su glavni činioci njihove pojave sadržani u tradiciji i nepovoljnoj ekonomskoj stvarnosti, bez veće uloge modernizacijskih tokova. U tom smislu, Srbija se razlikuje od evropskih zemalja.

VANBRAČNE ZAJEDNICE U EVROPI

Istraživanja vanbračnih zajednica u evropskim zemljama ukazuju na postojanje sličnosti u društvenim normama i stavovima, ali i specifičnosti kojom odiše svaka od razmatranih zemalja. U svakoj postoji drugačiji obrazac formiranja porodice, uslovljen spletom istorijskih, kulturnih, političkih i ekonomskih obeležja (Perelli-Harris et al., 2014).

Zahvaljujući postignutom nivou društvenog razvoja, opšteg blagostanja i mogućnosti da se lični prioriteti i individualni izbori postave pred pojedinca, napredne zemlje Severne i Zapadne Evrope su prvaci u domenu tranzicije bračnosti i rasprostranjenja vanbračnih zajednica. Tako su predvodnice u učestalosti neformalnih oblika partnerstava Švedska, Finska, Danska, Norveška, Francuska, Holandija. Nemačka, Austrija, Mađarska, Češka, Belgija i Velika Britanija imaju umerenu rasprostranjenost kohabitacija, dok su minimalno prisutne u Irskoj, Poljskoj, Slovačkoj i mediteranskim zemljama.

Slično kao u Srbiji, modernizacija je u mediteranskim i zemljama Istočne Evrope usled socio-kulturoloških (religijske i druge, tradicionalne vrednosti, značaj bračne institucije) ili strukturnih faktora (specifičan socio-ekonomski razvoj u bivšim komunističkim zemljama), nailazila na određene prepreke. U navedenim uslovima životni izbori pojedinaca nisu samo proizvod

mogućnosti koje društvo nudi, već neophodnost realne procene između sopstvenih želja i ciljeva, resursa, i očekivanja okruženje (Bobić, 2006).

Podaci iz tabele 6. manifestuju procenat stanovništva bračnog uzrasta u vanbračnim zajednicama, u ukupnom stanovništvu odabranih zemalja, a posebno je istaknuta starosna grupa 20-34, u kojoj je primećena i najveća koncentracija kohabitata. Švedska sa 19,2%, u ukupnom i 29,4% u stanovništvu starosti 20-34, prednjači u učestalosti vanbračnih zajednica, dok je na dnu tabele Poljska sa 2,1%, odnosno 3,4%.

U celoj Evropi je konstatovano pomeranje starosne granice pristupanja suživotu, pa mladi sve ranije postaju kohabitanti, nasuprot kontinuiranom rastu godina života kada sklapaju prvi brak (Perelli-Harris et al, 2014).

Tabela 6. Stanovništvo pojedinih zemalja Evrope u vanbračnim zajednicama, 2011.

	% kohabitacija u ukupnom stanovništvu bračnog uzrasta	% kohabitacija u starosnoj grupi 20-34
Švedska	19,2	29,4
Holandija	16,1	25,3
Norveška	14,9	23,0
Francuska	14,7	28,5
Danska	14,1	28,7
V. Britanija	12,2	21,9
Švajcarska	10,7	17,3
Austrija	9,7	16,9
Španija	8,9	15,9
Nemačka	8,7	17,4
Portugalija	8,7	16,1
Belgija	8,6	15,9
Italija	5,2	6,9
Poljska	2,1	3,4

Izvor: www.oecd.org

U severnoj Evropi proces modernizacije se relativno rano ispoljio pod uticajem protestantizma, podržan od strane političke elite koja je težila da obezbedi jednake šanse za sve. Žene u Švedskoj su rano uključene u proces obrazovanja i tržište rada, široko je vrednovana i tolerisana svest o različitosti, prihvaćen abortus, upotreba kontracepcije i odobravani su razvodi.

Stoga za region severne i zapadne Evrope, vanbračne zajednice predstavljaju uobičajen način života. Kod mladih su posebno popularne i čine uvod u brak, tj. poligon za proveru kompatibilnosti partnera ili trajni životni odabir. Za razvedene je ovaj partnerski aranžman posebno privlačna opcija kojoj se neretko prepuštaju.

Rizici sa kojima se vanbračni partneri suočavaju su veća nestabilnost i verovatnoća raspada zajednice (Di Giulio & Rosina, 2007). Švedska je u tom smislu specifična država, jer je linija između zakonski sklopljenog braka i vanbračne zajednice skoro nevidljiva, kako po trajnosti i rasprostranjenosti, tako i po modelu rađanja. Iako je njeno stanovništvo dostiglo stadijum razvoja kada za osnovne determinante difuzije vanbračnih odnosa smatramo promene u vrednosnoj orijentaciji, poput visokog značaja autnomije, samorealizacije, rodne simetrije i tolerancije, ono ne odbacuje brak u potpunosti, već ga odlaže za kasniji period života. Prednost koju partneri daju neformalnim zajednicama je potkovana mišlju da su one test zajedničkog života, bez neophodnog prolaska kroz proces razvoda, ako zajednica ne opstane.

U Švedskoj i Norveškoj je taj „test“ obavezna praksa pre braka, pod pretpostavkom da to nije krajnja tačka u odnosima i da je takva vrsta posvećenosti korisna za partnere.

Ovom regionu u suprotnim trendovima pariraju južni i istočni delovi Evrope, tj. zemlje u kojima su religija, tradicija, uvažavanje zakonski sklopljenog braka, ali i socijalističke vrednosti, destabilizovale rast neformalnih zajednica. Mnogi istraživači smatraju da će vremenom razlike u prevalenciji vanbračnih zajednica u Evropi nestati (Di Giulio & Rosina, 2007).

Italija i Španija su po pitanju novih porodičnih i partnerskih formi prilično konzervativne, etiketirajući ih kao neuobičajene, a u krajnjem slučaju devijantne oblike ponašanja. Za ove katoličke zemlje je karakteristično da se momenat osamostaljenja vremenski podudara sa odlukom o stupanju u brak. 80-86% žena starosti 25-29 godina, su zajednički život sa partnerom započele ulaskom u brak, pa je procenat vanbračnih zajednica i rađanja van braka nizak. Italija i Španija su privredno manje razvijene nego zemlje zapada i severa. Problemi sa kojima se danas suočavaju su nezaposlenost i niska ekonomska aktivnost žena proizašle iz smenjivanja faza ekonomskog rasta i stagnacije (Pasquini & Samoggia, 2007). Žene koje su odabrale život u vanbračnoj zajednici su opisane kao manje religiozne, odrasle u urbanim sredinama, sa nižim nivoom obrazovanja i zaposlene.

Istraživači vanbračnih zajednica u mediteranskim zemljama procenjuju da osnovni uzrok njihove kasnije pojave i nepopularnosti, leži u specifičnim porodičnim odnosima roditelja i dece, na čije odluke odrasli imaju važan

uticaj. Di Giulio & Rosina (2007) navode da pomenuto stanje nije proizvod nezainteresovanosti mladih za kohabitacijske odnose, već poštovanja tradicije, roditeljskih sistema vrednosti i činjenice da je u teškim ekonomskim prilikama, njihova podrška ključna za napredovanje i osamostaljenje. Za mlade u severnoj i zapadnoj Evropi je sličan način održavanja porodičnih veza manje poznat zahvaljujući razvijenom sistemu socijalne zaštite koji im pruža pomoć i šansu da rano postanu nezavisni. Buduća očekivanja u pogledu Italije i Španije ukazuju na rastući trend vanbračnih zajednica, jer će roditelji, koji danas ulažu u obrazovanje, vremenom razviti liberalniji sistem vrednosti u odnosu na prethodne generacije, a onda ih preneti na potomstvo.

Dok mediteranske zemlje brak doživljavaju kroz osećaj bezbednosti i stabilnosti u pogledu finansija, dece i starosti, u Nemačkoj i Austriji stanovništvo suživot posmatra kao predbračnu fazu koja nudi slobodu, fleksibilno ponašanje i samoispunjenje, a brak se odlaže. U Poljskoj, uticaj crkve, religioznosti i istorijskog nasleđa ima presudan značaj na neformalne zajednice, definisane kao nestabilne, bez indicije trajanja. U poređenju sa Italijom i Španijom postoji tesna korelacija u odnosu prema vanbračnim zajednicama, s tim što je akcenat u ovim zemljama na ulozi tradicije, porodice i katoličke crkve, dok Poljska za osnovnu prednost braka naspram neformalnih zajednica smatra verovatnoću prisustva moralne obaveze posvećenosti i vernosti u njemu.

Sanchez Gassen & Perelli-Harris (2015) navode da su istraživanja vanbračnih zajednica u nekoliko evropskih zemalja, različitih po dominantnoj fazi tranzicije bračnosti, ukazala su na tri, preispitujuće varijable neformalnog odnosa: posvećenost, testiranje i sloboda. Većina analiziranih zemalja je saglasna u ekvivalenciji vanbračne zajednice i nedostatka posvećenosti. Izuzetak su Švedska i Norveška koje posvećenost povezuju sa decom. Testiranje, odnosno preispitivanje odnosa je dodatna univerzalna varijabla koja određuje vanbračnu zajednicu, a oko koje se slažu sve ispitivane zemlje. Provera kompatibilnosti partnera nije u svakoj od njih suštinski cilj kohabitacije, ali je merljivo prisutna. Sloboda je floskula suživota koja ga čini fleksibilnim, uz visok nivo tolerancije i prostora za negovanje ličnih prioriteta, izbora i nezavisnosti, što bračna zajednica u izvesnoj meri ograničava.

Dominantno mišljenje konstituisano u zemljama Evropske Unije sugeriše da institucija braka neće izumreti u bliskoj budućnosti, kako procenjuje teorija „druge demografske tranzicije“. Ipak, predviđanja da će se promene u sferi bračnosti nastaviti, a stopa razvoda beležiti rast su i dalje aktuelna. Porast kohabitacija ne devalvira koncept braka kome se više pristupa uz prisustvo dugoročne posvećenosti i emotivne bliskosti (Perelli-Harris et al., 2014).

Dalja istraživanja vanbračnih zajednica bi otvorila novu dimenziju saznanja u ovoj oblasti otkrićem mogućih faktora koji sprečavaju ili podstiču parove na brak, tj. uzroka oscilacija u posvećenosti partnera ovim tipovima zajednica.

ZAKLJUČAK

Poređenjem vanbračnih zajednica u Srbiji i zemljama EU, uviđaju se nejednakosti, bazirane na razlikama kulturno-civilizacijskih krugova evropskih regiona. Vanbračna partnerstava pokazuju rast u svim regionima, iako on oscilira od vrlo niskih vrednosti u Srbiji, relativno niskih u zemljama istočne i južne Evrope, do izjednačenja sa zakonskim brakom na severozapadu. Zajedničko za Srbiju i analizirane zemlje EU je činjenica da su kohabitanti najprisutniji u starosnoj grupi 30-39 godina, dok im je osnovna razlika u nivou obrazovanja, pa su u Srbiji to kategorije stanovništva sa najnižim nivoom obrazovanja, a u Evropi je kohabitacija svojstvo lica na višem obrazovnom stupnju, shodno empirijskim istraživanjima tvoraca teorije Druge demografske tranzicije. Institucija braka ostaje od fundamentalnog značaja za većinu ovih država.

U naprednim zemljama je državna politika, motivisana porastom onih koji se odlučuju na suživot, zakonski regulisala prava i obaveze vanbračnih partnera, naročito ako imaju potomstvo. Dozvoljena je ugovorna registracija vanbračnih partnera sa decom, nakon čega uživaju ista prava (posebno nasledna) kao i bračni supružnici. Neregistrovana kohabitacija se uzima u obzir samo u zakonima o socijalnom i zdravstvenom osiguranju.

U Norveškoj i Švedskoj, izvesna prava koja se primenjuju u slučaju smrti jednog od partnera, a koja su do nedavno bila rezervisana samo za bračne supružnike, su projektovana i na vanbračne partnere ako imaju decu ili žive zajedno duži vremenski period. U najvećem delu Evrope kohabitacija je neregulisana u slučaju podela zajedničke imovine, alimentacije i dugovanja.

Da je rađanje i potomstvo permanentan cilj svakog društva dokazuje to što vlade evropskih država, gde je suživot uobičajena praksa, pravno štite neformalne zajednice sa decom. Raskid vanbračne zajednice sa decom povećava rizik od siromaštva samohranih majki, zbog čega bi stav države o zakonskim pravima neformalnih zajednica sprečio takav scenario.

Budući napredak u domenu vanbračnih zajednica se tiče bržeg društvenog priznanja i potvrde suživota kreiranjem politika o pravima i obavezama, posebno u slučaju smrti jednog partnera, statusa dece, imovine i finansija.

LITERATURA

- Bobić, M. (2003). Prekomponovanje braka, partnerstva i porodice u savremenim društvima. *Stanovništvo*, 41(1-4), 65-91.
- Bobić, M. (2006). Blokirana transformacija bračnosti u Srbiji - kašnjenje ili izostanak „druge demografske tranzicije“. U: S. Tomanović (ur.) (2006). *Društvo u previranju: sociološke studije nekih aspekata društvene transformacije u Srbiji* (str. 121-139). Beograd: ISI i Čigoja štampa.
- Di Giulio, P.&Rosina, A. (2007). Intergenerational family ties and the diffusion of cohabitation in Italy. *Demographic research*, 16(14), 441-468. DOI: 10.4054/DemRes.2007.16.14
- Knežević, A. (2013). *Istorijsko-demografske i etnodemografske osnove razvitka stanovništva Istočne Srbije*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Univerzitet u Beogradu, Geografski fakultet, Beograd.
- Knežević, A. (2017). Flotantne etničke grupe u demografskim istraživanjima-Metodološki problemi, pristupi i primeri. *Annales-Series Historia et Sociologia*, 27, 2017(2). Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 439-456. DOI: 10.19233/ASHS.2017.31
- Musick, K. (2007). Cohabitation, nonmarital childbearing, and the marriage process. *Demographic Research*, 16(9), 249-286. DOI: 10.4054/DemRes.2007.16.9
- The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). www.oecd.org
- Pasquini, L.& Samoggia, A. (2007). *The Determinants of Marriage and Cohabitation in Europe*. Bologna: Quaderni dipartimento Scienze Statistiche. Serie Ricerche, n.3. DOI: 10.6092/unibo/amsacta/2390
- Perelli-Harris, B., Mynarska, M., Berghammer, C., Berrington, A., Evans, A., Isupova, O., Keizer, R., Klärner, A., Lappegard, T. & Vignoli, D. (2014). Towards a deeper understanding of cohabitation: insights from focus group research across Europe and Australia. *Demographic Research*, 31(34), 1043-1078. DOI: 10.4054/DemRes.2014.31.34
- Petrović, M. (2011). Promene bračnosti i porodičnih modela u postsocijalističkim zemljama-zakasnela i nepotpuna ili specifična druga demografska tranzicija. *Stanovništvo*, 49(1), 53-78. DOI: 10.2298/STNV1101053P
- Sanchez Gassen, N. & Perelli-Harris, B. (2015). The increase in cohabitation and the role of marital status in family policies: A comparison of 12 European countries. *Journal of European Social Policy*, 25(4), 431-449. DOI: 10.1177/0958928715594561
- Stanković, B. & Penev, G. (2010). *Vanbračna rađanja i vanbračne zajednice: između marginalizacije i modernizacije* (Istraživački izveštaj Demografski pregled, br. 37/2010). Beograd: Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka i Društvo Demografa Srbije.
- Stanković, B. & Penev G. (2012). Rađanje van braka: neki prostorni aspekti. *Demografija – Međunarodni časopis za demografska i ostala društvena istraživanja*, 9, 181-199.
- RZS (2013). Popis stanovništva domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2011. *Bračni status-podaci po opštinama i gradovima*, 5. Beograd: Republički zavod za statistiku Srbije.
- Porodični zakon Republike Srbije (2015). *Službeni glasnik RS*, br. 18/2005, 72/2011, 6/2015.

Van de Kaa, D. J. (2002). *The idea of a second demographic transition in industrialized countries*. (Radni dokument predstavljen na Sixth Welfare Policy Seminar). Tokyo: The National Institute of Population and Social Security. Preuzeto sa http://virtualpostgrads.unisabana.edu.co/pluginfile.php/163483/mod_resource/content/5/kaa%281%29%20second%20demographic%20transition.pdfBirth.

PREVALENCE AND THE BASIC CHARACTERISTICS OF COHABITING COUPLES IN SERBIA AND EUROPEAN UNION

Olivera NEGOVANOVIĆ

SUMMARY

The paper talk about of cohabiting couple, a more and more present model of partnership relations in Serbia, that is usual in some countries of the European continent. As their statistical records began in 2011, the paper presents a way to get to know with a ppearance, forms, causes of expansion, and characteristics of cohabiting couple in Serbia, that we would have a clear insight into their dynamics, in some future period.

Considering the causes of the appearance of informal partnership communities in the world, the starting point is the theory of the Second Demographic Transition, by Van de Kaa. Its essence is in analysis the relationship between changes in the value system on one side and the changes in the marital and family structure and fertility on the other side. First, the process of modernization that reflects the complex changes of society, departure from tradition, the growth of life options, struggle for a social position, mutual competence, activates important oscillations in the sphere of partnership. Because the achievement of personal goals and individualism possible in terms of financial stability, cohabiting couple are a more frequent choice of educated and financially safer categories of society. This conclusion can't be taken as universal, because in some countries, an increase in cohabiting couple first recorded among the members of the lower social classes, due to socio-economic difficulties, not becuse of the favoring of alternative forms of marriage. From the perspective of the gender, it is concluded that employed and economically independent women are more consumed by cohabitation which is not the case with men of the same characteristics.

The oppositeto men, women who have experienced divorce of their parents, often enter into cohabitation because of the fear due to a parent's marriage crashand. Cohabitants are more often men from urban areas, while women regardless of the level of living standards are more subject to socially desirable or expected behaviors.

The results of the Census 2011 indicated that, that they are present at the minimum, they usually make an introduction to marriage, "marriage to trial", and rarely an alternative to marriage. The age structure of the population in cohabitation indicates that they are most often in the age cohort of 30-39 years. Territorial distribution of cohabitation in Serbia reflects the highest percentage in the eastern part of the country, then, in the central part, and in Vojvodina, while the rest of Serbia is characterized by in significant distribution.

Cohabitation of Serbia is still beyond the influence of postmaterialist values on their dispersion, while the essential factors of their appearance are impressed in the tradition and the difficult economic reality. Due to the achieved level of social development, general well-being, the opportunity for individuals to be devoted to personal priorities and individual choices, social acceptability of divorce and abortion, the developed countries of North and West Europe are the champions in the field of the transition of marriage and the spread of cohabitation. Minimum frequencies informal partnerships are a feature of Ireland and the Mediterranean countries. Modernization in the Mediterranean and Eastern European countries due to cultural or structural factors had certain impediments. Some researchers estimate that the basic reason of their later occurrence and unpopularity is found in the specific relationships of parents and children, so adult decisions have an important impact on children.

Many researchers believe that the difference in the prevalence of cohabitation in Europe will disappear by the time, that the changes in the sphere of marriage will continue, and the divorce rate will record growth. Disappearance of the institution of marriage will not happen in the near future.

Keywords: cohabiting couple, marriage, marital structure, Serbia, European Union.